

K n i h a p r v á

*

1 4 7 3 — 1 4 9 1

BISKUPOV SYNOVEC

*

Mikuláš sa lúčil s rodičovským domom s obavami v srdci, no život vo Wloclawku ho príjemne prekvapil. Predovšetkým Wloclawek nebol horším mestom ako Toruň. Mal dva rínky, radnicu, bohaté domy a kostoly a — čo bolo najdôležitejšie — katedrálu s biskupským palácom, ktorá dominovala nad mestom. Preto tu bolo vidieť menej mešťanov a sedliakov, no zato viac duchovných a biskupských služobníkov. Malebne vyobliekaní a dobre ozbrojení drabanti, strážiaci palác, chodili v húfoch po uliciach, po hostincoch a v opilosti často vyvolávali škriepky. Mesto navštěvovali aj mnohí cestovatelia, putujúci po súši i po vode. Na Visle, pravda, vtedy ešte nebol poriadny prístav, kotvilo tam zvyčajne len zopár rybárskych lodí, ale našlo sa príhodné miesto, kde mohli v prípade potreby pristávať aj bárky.

Katedrálna škola sa nachádzala v biskupskom paláci. Mala priestranné sály. Bolo v nich veľa knížiek, ba aj mapy sveta a rozličných krajín a — z čoho mal Mikuláš najväčšiu radosť — hvezdárske prístroje na pozorovanie neba.

Chlapci bývali v kúrii kujawského kanonika, pána doktora Wodku, ktorého si na biskupskom dvore vážili, lebo slúžil excelencii Piotrovi z Bnina ako lekár a astrológ. Jeho prevelebnosť oddávna chorlavela a potrebovala stálu lekársku opateru. Vážnosť Mikolaja

Wodku nevyplývala len z blízkych stykov s biskupom, ale aj z veľkej učenosti, ktorú dosiahol. Vraj svojho času prednášal na univerzite v samej Bologni.

V priestrannej kúrii boli oddelené izbičky pre služobníctvo: sluhu a gazdinu. Gazdinu poslal kanonik po príchode oboch bratov Kopernikovcov do podkrovia a izbičku po nej dal im. Bolo bežné, že u kanonikov bývali žiaci katedrálnej školy. Takmer každý z nich vydrižiaval niekoho z príbuzných či deti priateľov. Wodka nemal medzi príbuznými mladých ľudí, a preto rād prijal synovcov Lukasza Waczenrodeho, s ktorým sa priateliel počas štúdií v Krakove a Bologni. Bol veľmi srdečný, hoci prísny, a hned na druhý deň po príchode im určil denný poriadok: kedy majú vstávať, kedy ísť na omšu, do školy, na nešpory, kedy majú jest a kedy spať. Andrzej nad tými poriadkami krčil nosom, ale Mikulášovi neprekážali, tým skôr, že s požiadavkami šli aj dobrodenia. V kúrii ich dobre živili, izbička bola dosť priestranná, svetlá a suchá, kanonik im pomáhal pri učení, po večeroch s nimi besedoval, ba niekedy priniesol aj také knihy, ku ktorým nemali iní žiaci prístup.

Patronát nad katedrálnou školou vo Wloclawku mala slávna Akadémia v Krakove, ktorá sem posielala magistrov a bakalárov. Bolo to štúdium particulare, pripravujúce na štúdium generale, o ktorom Mikuláš tajne sníval. Učitelia prinášali do Wloclawka rozličné novoty a zmeny, čo sa odohrávali vo svete. Závan nových čias prinášali aj ľudia, čo prichádzali na biskupský dvor a zúčastňovali sa na dišputách, ktoré usporadúval Piotr z Bnina.

— V palácoch italských mešťanov rozvíja sa nová kultúra, — vysvetľoval večer doktor Mikolaj Wodka v izbe pri svetle polien horiacich v kozube. — Cirkev tam už teraz nie je prvá, ale mestskí magnáti. Tí prevzali patronát nad vedou a umením, čo sa vyslobodzujú spod náboženských vplyvov cirkvi. Vravia, že nábo-

ženstvo je náboženstvom a umenie umením. Nuž a bohatí mešťania, ako napríklad Mediciovci vo Florencii, vydržujú si na dvoroch básnikov a umelcov, ktorí namiesto toho, aby slúžili cirkvi a starali sa o spásu duše, ospevujú pozemský život človeka, ba aj jeho telo. O dušu nech sa starajú duchovní, vravia. A podľa toho aj nazvali túto novú kultúru humanizmom.

— A vedľ v tej Itálii, v Ríme, sídli sám svätý otec,
— poznamenal Mikuláš. — Čo on na to?

Kanonik rozložil ruky a zmraštíl čelo. — Ľudia všetkako hovoria. Možno sa svätý otec pohoršuje nad tým všetkým, ale na pápežskom dvore je veľa hodnostárov. Kardináli a dignitári si všetkako počínajú. Niektorí si vraj vydržujú celkom svetské dvory, žije tam veľa umelcov, ba aj žien. Také sú vraj časy. A nehovoril by som vám to, keby nie to, že chýry o tom roznášajú mladší magistri. Napokon sa vám priznám, že niektoré zmeny vítam. Viete, akú záľubu mám v hvezdárstve. Nuž, poviem vám úprimne, že sa mi tie astrologické fígle už sprotivili a radšej by som — ako niektorí matematici — pozoroval pohyb nebeských telies a ich meral, než zostavoval horoskopy. Niektorí učenci vraj pripomínajú starovekú teóriu, že nie Slnko okolo Zeme putuje, ale naopak — Zem okolo Slnka.

— Ctihoný pán doktor! — vybuchol pohoršene Andrzej, hoci ho, popravde, máločo vedelo pobúriť.

Mikuláš trpežlivо mlčal a plný napäťia čakal na pokračovanie. Majster znova rozhodil rukami:

— Nenašiel sa taký, čo by to dokázal. Ale podaktori vraj hľadajú dôkazy. A je jedno, aký bude výsledok bádania, lebo je vždy lepšie, aby ľudia týmto smerom rozvíjali hvezdárstvo, ako sa len zabávali horoskopmi. Vraj sa to nezlučuje s náboženstvom. Ale ak je v božom záujme a v božej moci udržanie starej Ptolemaiovej teórie, tak ju zachová. Podľa môjho názoru, všetky vedy sa majú radšej venovať bádaniu, a nie opakovať ošúchané formulky. Vezmíme také le-

kárstvo, ktorému sa aj ja venujem. V Itálii medici pitvajú ľudské mŕtvoly, aby poznávali a opisovali jednotlivé časti ľudského tela.

Obaja chlapci súčasne vykrikli od zdesenia.

— Tak veru, moji milí. Väčšina cirkevných hodnostárov krivo na to hľadí, ale ja, hoci som duchovná osoba, musím priznať, že potrebné to je, ak má lekárska veda účinne slúžiť, a nie len opakovať staré recepty.

Doktor Wodka si povzdychohol a chvíľu zamyslene mlčal. Neopovážili sa ho vyrušiť. Ešte ich nepopustila hrôza pri myšlienke na rozrezávanie mŕtvol. Kozub už vydával len slabučkú žiaru, Andrzej preto priložil na oheň zopár polien. Mikulášovi zišiel na myseľ mŕtvy otec a padol naňho smútok. Ale keď sa v kozube znova rozhorel oheň, vrátil sa záujem a nové veci. Napokon aj majster ožil a pokračoval:

— Starý Ptolemaiov hviezdný systém asi padne. V Krakove žije poľský astronóm Wojciech z Brudzewa, ktorý už pád tohto systému predpovedá. Podľa môjho názoru musia upadnúť do zabudnutia aj staré lekárské doktríny Hippokrata, Galena a Avicennu. Toto napokon predpovedajú aj všeljakí mudrci v našom hlavnom meste, ako napríklad onen Jan Ursinus alebo Maciej Miechowita. Staré vedy ešte vykladajú na univerzitách, ale hľadajú sa aj nové cesty.

— Umelci sa však jednako vracajú do starodávnych čias, — poznamenal odvážne Mikuláš, lebo sa to dozvedel nedávno od istého bakalára. Veď pred rokmi čosi také spomínal aj krakovský mincmajster a ich ujec Maciej Szyling, keď bol na návštive v Toruni. Spomenul si aj na slávneho Kallimacha, polo Itala a polo Poliaka, ktorý sa ani nie tak dávno zdržiaval vo Wloclawku na biskupskom dvore. On to bol, kto prinášal najviac správ zo sveta od Visly.

— To je pravda, — potvrdil Wodka. — Umelci siahajú po starovekých vzoroch. Maľujú ľudské telá a robia sochy, pričom nič nezakrývajú, a tieto diela sa

vystavujú pred verejnosťou, dokonca aj v novovystavaných kostoloch. Architekti ich zasa stavajú podľa vzoru dávnych gréckych a rímskych svätýň. V knihách zasa básnici prikrášľujú svoje myšlienky spomienkami na starovekých bôžikov, Apolóna, Venušu a iných. V ostatnom čase poéziu tvoria v pospolitej jazyku.

— V pospolitej? — znova sa začudoval Mikuláš. — Vedľ pospolitý jazyk sa nijako nedá napísat latinskou abecedou.

— U nás to ešte nie je, poľskí básnici nepíšu po poľsky, ale po latinsky. Avšak italskí píšu svoje diela v reči pospolitého ľudu.

Oheň v kozube veselo plápolal. Chlapcom pripadali všetky tie správy aj strašné aj čudné, ale zaujímali ich, ba tešili. Mikuláš nepochyboval, že to, čo je nové, je aj správne, že treba zrak upierať do budúcnosti, a nie do minulosti. V takom duchu prednášali aj mladí wloclawskí magistri, hoci niektorí starší boli ešte stále zahľadení do minulosti. Mikuláš sa tešil, že aj doktor Wodka myslí po novom, nemal však nijakú istotu, aké názory má ujec Lukasz, ktorý bude nepochybne skúmať názory mladých Kopernikovcov pri prvej vhodnej príležitosti. Neopovážili sa však spýtať svojho hostiteľa na ujcové názory.

Spomienka na ujca vždy privolala myšlienku na otcovu smrť. Vedľ odvtedy, od pohrebu, Lukasza Waczenrodeho nevideli.

Prečo otec zomrel? Prečo osireli? — vracali sa otázky. Stalo sa to všetko pre otcovu cestu, lebo v Toruni samom ešte smrť tak veľmi nekosila ľudí v tom strašnom roku ako inde. Nákaza zúrila naplno až vtedy, keď otec už ležal na cintoríne.

Odcestoval pri dobrém zdraví kamsi ďaleko, do iných končín Pruska, za obchodom. Poslali mu práve zo Slezska väčšiu zásielku medi, z Krakova zahraničné súkna a z Gdanska ešte iné veci. Nebolo miesta na skladovanie množstva tovaru a odbyt bol v Toruni obmedzený. Starý Mikuláš Koperník nemal rád sprostred-

kovateľov, dával prednosť nakupovaniu priamo od výrobcov alebo zahraničných kupcov a predávaniu rovno do rúk kramárov. Takto obchodoval sa naučil za mala v Krakove a takto obchodoval, keď sa prestáhoval do Toruňa, oslobodeného spod vlády križiakov. Preto veľa cestoval, a nielen za obchodom; lákal ho svet, o ktorom po návrate ochotne rozprával doma deťom. Navštievoval Malbork, Elbląg, Chełmno a iné mestá. A chýry o nákaze sa šírili už veľa dní a mama zalamovala rukami v obavách, že živiteľ rodiny sa už nevráti domov. A keď pocestní priniesli nákazu aj do Toruňa — vystríhalo deti, nepúšťala ich z domu dokonca ani do školy, len v nedeľu im devolila ísť do kostola, tvrdiac, že boh do svojho domu chorobu ne-pustí.

Bolo to strašné ráno, keď otca po celonočnej ceste priviezli na voze vyloženom slamou, zababušeného do huní a kožuchov. Niesli ho ako vo vreci do izby na prvom poschodí. Dvaja sluhovia držali hune z jednej strany, dva z druhej. Chorého uložili na postlanú posteľ a stará slúžka Wilfryda sa tmolila okolo neho a mama chytrou poslala po lekára.

Bolo veľa behania a zhonu, ale ešte viac náreku. Deti k otcovi nepustili, len Mikuláš ho občas zazrel cez škáru, keď sa dvere otvárali či zatvárali. Lekár prichádzal v dominikánskom habite, lebo dominikáni boli veľkými priateľmi Kopernikovcov od času, keď otec seba, mamu i deti zapísal do tretieho rádu. Až istého rána s lekárom prišiel ešte jeden dominikán. Keď sa zavreli dvere na izbu chorého, mama vysvetlia, že prišli s posledným pomazaním.

Pohreb odbavili hneď nasledujúci deň, lebo radní mesta nedovoľovali dlhšie držať mŕtvy doma. Len neveľa ľudí odprevádzalo otca na posledný odpočinok. Priatelia pochovávali vlastných blízkych a okrem toho všetkých opantával strach. Z najbližších príbuzných bývala ostatne v Toruni len teta Krystyna s ujom Til-

manom. Ihned poslali osobitného posla do Wloclawka, kde sa ujec Lukasz prechodne zdržiaval s celým dverom hnezdnianskeho biskupa. Ujec pochopiteľne nemohol stihnúť pohreb, ale jeho príchod — hoci aj oneskorený — pokladali za nevyhnutný.

Pricesteroval až niekoľko dní po pohrebe. Ujec Lukasz vlastne len prenocoval u Kopernikovcov. Ráno zjedol raňajky, zahalil svoju vysokú postavu vrchným odevom, opásal sa a rýchlo zišiel po schodoch. Prišiel údajne v súvislosti s otcovou smrťou, ale s nikým sa poriadne ani nepozhováral, len pohladil deti po vlasoch a občas utrúsil: — Buďte dobré, deti moje, ujo sa o vás postará, nestane sa vám nijaká krivda.

Až nadišiel najdôležitejší deň. Mama nariadila, aby sa všetci zhromaždili v izbe pri stole. Netrpeživo čakali, čo bude, až do chvíle, kým zhora neprišiel ujec Lukasz. Šat mal dôstojný, fialové lemovanie sutany až ľahalo oči. Pohľad mal bystrý, prevrtával človeka až do špiku kostí.

— Počúvajte ujčeka, čo vám povie, — povedala mama slávnostne.

Ujec sa oprel rukami o stôl, prenikavým pohľadom prebehol postupne všetky tváre, nahlas zaodříhal a preriekol silným hlasom:

— Rozhodli sme s mamičkou o vašom ďalšom osude. Ja budem zastupovať vášho zomrelého otca. A hoci tu dlho nebudem, zapamäťajte si, že nad vami ustavične bedlím. Napokon, pousilujem sa, aby som vás čím častejšie videl. Musíte sa preto dobre správať, pánu bohu k chvále, aby som sa na vás nemusel hnevať.

Tu pozrel na staršiu Kopernikovu dcéru:

— Vieme, že Basia sníva o živote v kláštore.

Andrzej sa nevhod zasmial — akoby mal na smiech dôvod — ale hned zmíkol. Mama naň pozrela zdrvujúcim pohľadom. Basia sa začervenalá a hanblivo sklopila zrak.

— Už viem, kam Basiu dám. Pôjde do Chelmna a

tam vstúpi k cisterciánskam. — A po krátkej prestávke host uprel zrak na mladšiu sestru. — Kasia nemá predurčený život v kláštore. Počul som, že sa o ňu uchádza istý Bartolomiej Gertner z Krakova, ktorý navštievuje Toruň ako kupec.

— Mama, ja nechcem! — zapišťala Kasia a zakryla si tvár rukami.

— Budť ticho, bude, ako ujec vraví, — zahriakla ju matka.

Ale Kasia nesnímala ruky z tváre. Neprotirečila však už hovoriacemu, takže mohol pokračovať:

— Vydať sa nie je hanba. Mladý Gertner úprimne hovoril o veci s vaším nebohým otcom, daj mu večné odpočinutie, Pane. Je to dobrý kupec, nehlúpy a dosť zámožný. Kvôli ženbe s Kasiou je ochotný prestať sa z Krakova do Toruňa. A sami chápete, ako sa vám teraz zíde gazda v dome. Svadba sa preto odbaví, len čo uplynie čas smútku po vašom otcovi. Miesta je v dome dosť aj pre mladého zaťa. Vaša matka bude mať zabezpečené vdovské živobytie. Budem nad tým aj sám bedliť. A napokon chlapci, — hovoril ďalej a povzdychol si akoby pod tarchou starostí. No nepozrel na chlapcov, ale do okna. — Pred príchodom do Toruňa som bol v Poznani a potom vo Wloclawku. Na tejto ceste som sa stretol so svojím dobrým priateľom Mikolajom Wodkom z Kwidzyna, kanonikom, ktorý sa hodlal v krátkom čase prestať do Wloclawka. Až sa to stane, zverím osud chlapcov do jeho rúk, lebo má rád mládež a vie si s ňou poradiť. Možno, že vás vezme do wloclawskej katedrálnej školy. — Až teraz ujec pozrel na Andrzeja a potom na Mikuláša. — Zatiaľ nech chlapci ostanú doma a ďalej navštievujú svätojánsku farnú školu. Ked' sa Kasia vydá za Gertnera, bude sa on až do odchodu do Wloclawka starat o chlapcov, vedť je to muž a chlapci potrebujú chlapskú ruku. A teraz, po mojom odchode, občas sem zájde ujec Tilman a dozrie na chlapcov.

V Mikulášovi sa miešal pocit radosti so strachom.

Otvárali sa pred ním prvé výhľady na poznanie iného mesta a iných ľudí. A v katedrálnej škole sa tiež možno viac naučiť ako vo farnej. V poslednom čase ho zaujala astrológia, ktorú učili starších scholárov. Rozprával mu raz jeden z nich o dobrej knižke, ktorú u Svätého Jána opatoval sám prepošt Heronym Walden. Ten istý starší kolega spomínal raz aj mená polských hvezdárov a medzi nimi Mikolaja Wodku, ktorého vraj ináč nazývajú Abstemiusom. Bývať u takého učenca by bola veľká čest. Podarí sa to?

A podarilo sa to. Bratom bolo vo Wloclawku dobre. Najmä Andrzejovi, ktorý na budúcnosť nemyslel a tešil sa tomu, čo deň priniesol. Odchádzal často do mesta a Mikuláš sa domýšľal, že chodí za dievkami. Aspoň to vyplývalo z jeho slov, keď sa občas nachmelený vracal potajomky do izbičky. Mikuláš sa o to nestaral, čo robí o tri roky starší brat, lebo vedel, že ten sa bude brániť právom staršieho. Viedol preto vlastný, podľa svojho presvedčenia šťastný život. Keď brat nebol doma, pohrúžil sa do kníh, požičaných od kanonika, a sníval o obrovskej knižnici, akú vraj má jeho excelencia biskup Piotr z Bnina vo svojich komnatách. Keby mohol aspoň pozrieť na tie knihy, aspoň si prečítať ich názvy — už to by bolo pre neho veľké šťasťie.

Sen sa mu splnil.

Ešte pol roka predtým, uprostred zimy, bolo počúť, že ujec Lukasz sa zdržuje v Ríme; také správy im doniesol od jeho excelencie biskupa ich opatrovník. Až tu v polovici júla, v ktorési popoludnie pred večerou, doktor vrazil do izbičky s novinou, že nasledujúci deň sa majú dostaviť obaja pred tvár Piotra z Bnina, lebo ten im má osobne čosi povedať o ujcovi. Andrzej nebol doma, preto si Mikuláš pomyslel, aké šťastie, že nemusia ísť na audienciу hned. Len sa opýtal, či ctihonďý majster vie, aké to majú byť správy, či nedobré?

Wodka sa len žiľivo usmial.

— Dobré, synku, — povedal. — Ale dal som slovo, že nič neprezradím. Môžem ti len oznámiť, že Lukasz Waczenrode sa už z Itálie vrátil.

— A uvidíme ho? — zvolal Mikuláš od radosti, troška aj znepokojený a podistým aj vystrašený.

— Možno, — povedal doktor zamyslene a položil mu ruky na plecia. — To nevie nikto z nás. Ale kdeže je tvoj brat? — opýtal sa znezrady.

Mikuláš sa zmiatol. Nevedel, ako má odpovedať, aby si brata nepohnieval a nebol žalobníkom.

— Neviem, — odpovedal jednoducho, lebo vskutku nevedel, a až po chvíli, keď videl prekvapenú tvár opatrovníka, dopovedal: — Možno v kostole, — a začervenal sa až po uši, lebo nevedel klamať.

Andrzej prišiel až na spoločnú večeru s pánom domu, ledabolo sa ospravednil, po večeri odišiel a vrátil sa krátko pred zamknutím domu podnapitý do izbičky. Keď ho Mikuláš poinformoval o zajtrajšej audiencii u biskupa, odpovedal len: — Dobre, dobre, podme spať, — hodil sa na posteľ a v mihu chrápal.

Excelencia určila audienciu na nasledujúce popoludnie. Prednášky v ten deň práve nemali, takže sa chlapci celé dopoludnie pripravovali na rozhovor s biskupom, na čo ich opatrovník osobne dozeral, prichádzajúc do kúrie každú voľnú chvíľku. Sviatočné šaty si museli dôkladne vyčistiť, íst do kúpeľa, vlasy dať do poriadku a pred kanonika veľa ráz na skúšku predstúpiť. Keď sa naobedovali, kázal im Wodka sadnúť si v izbe ku knihám, a tak čakať na vhodnú chvíľu. Mikuláš si opakoval texty z Ciceróna, ktoré práve v škole začali čítať.

Abstemius vbehol napokon s blčiacimi lícami a vyrúšil ich prísnym napomenutím: Len aby ste sa dobre držali a nespravili mi hanbu! A nebojte sa, ani trošku, aj excelencia je len človek a srdce má dobré.

Viedol ich potom do budovy, kde býval Piotr z Bnina. Vošli do obrovskej sály, ktorej steny boli ovešané

obrazmi biskupov s ozrutnými berlami v rukách. Nad najnádhernejšími dverami visel veľký vyrezávaný kru-cifix, pri nich stála mosadzná miska so svätenou vodou. Dvere strážili dvaja gardisti v blýskavých odevoch, s halapartiňami v rukách.

Zo susedných, menších dvier vyšiel vikár skromného výzoru a pozval ich dnu. Nasledovali ho cez sálu, kde nebolo nič okrem veľkého, dlhého stola a vyrezávaných kresiel, a potom vošli do druhej, menšej, ktorej steny boli obstarané regálmi plnými kníh. Tam za stolom sedel sám biskup — celý vo fialovom, ale bez infuly a berly. Odtrhol oči od rozložených kníh a usmial sa pri pohľade na prichádzajúcich. Vstal a pozdravil sa s kanonikom Wodkom, potom podal ruky chlapcom. Mikuláš kľakol na koleno, dotkol sa biskupovej dlane a pobozkal prsteň s relikviami. Potom si všetci posadali do vysokých kresiel. Nikto sa neopovážil ozváť, až Piotr z Bnina napokon prehovoril. Mikuláš sa díval na jeho šlachetnú tvár s korunou sivých vlasov. Biskupove oči nepokojne preskakovali z hosta na hosťa. Ale celá postava bola pokojná, plná dôstojnosti a majestátu.

— Mal by som vás už dávno poznáť, milí chlapci, lebo vás ujec, ctihonodný Lukasz Waczenrode, nie je len priateľom doktora Wodku, ale aj mojím. Pravda, vídali sme sa len zriedka, ale poznáme sa dobre. Nemyslite si však, že som sa nezaujímal o to, ako postupujete v učení, a o vaše osudy. Len som nevedel nájsť vhodnú chvíľu, aby som vás pozval k sebe. Viem, že sa horlivozúčastňujete na službách božích a zantene sa učíte. Viem aj, že mladší Mikuláš je pilnejší. Pod sem, Andrzej.

Brat vstal z kresla a zastal pred biskupom. Ten mu položil ruku na plece. Povedal:

— Vidíš, si o tri roky starší, ale si pred bratom v učení len o rok. Dávaj pozor, aby ta v budúcnosti nepredstihol.

Andrzej sa začervenal a zvesil hlavu. Súčasne sa zmiatol aj Mikuláš. Zišlo mu na myseľ, že za toto porovnanie sa mu bude Andrzej mstiť a znova ho prezývať krchniakom. Preto sa potešíl, keď biskup po krátkej prestávke takto pokračoval:

— Ale hlavu hore, chlapče. Čoskoro vychodíš našu školu, a ako počúvam, jednako nie najhoršie. Takže si nerob starosti. Chcem len, aby si nebol medzi poslednými alebo prostrednými, ale vždy v čele, medzi prvými. Taký je tvoj ujec a z neho si obaja berte príklad. No, sadni si.

Biskup načiahol ruku a zobrajal zo stola hárok papiera. Držal ho chvíľu pred sebou a díval sa do očí to jednému, to druhému z mladých Kopernikovcov, tajomne sa usmievajúc.

— A teraz vám poviem, čo som vám mal oznámiť, — povedal, vyslovujúc jednotlivé slabiky pomaly, ako by obozretne. — Dostal som list od warmijského biskupa jeho excelencie Lukasza. Tak, moji milí. Váš ujec mi oznamuje, že štrnásteho februára zomrel warmijský biskup blahej pamäti Mikolaj Tungen, a po pohrebe zvolila kapitula za jeho nástupcu vášho šľachetného ujca, ktorý sa kvôli verejným veciam práve zdržiaval v Ríme. Tam svätý otec Inocent VIII. voľbu kapituly potvrdil v máji. Nevedno, pravda, aké stanovisko k voľbe zaujme najjasnejší pán Kazimír, lebo kapitula s ním nedohodla kandidátov — chcel na warmijský stolec posadiť svojho syna. Dúfam však, že biskup Lukasz nestratil kráľovskú milosť a celá vec nevyvolá ťažkosti. Pre kráľovského syna sa v štáte nájde dosť iných významných hodností. Takže môžeme byť dobrej myслe, veď váš ujec píše, že očakáva svoj *ingres* v Lidzbarku dňa dvadsiateho druhého júla. Akiste už je na mieste, hoci svoj list písal cestou kdesi pri Poznani. No, ale čo vy na to, žiaci?

Chlapci onemeli. Pokukovali po sebe, čakajúc, kto sa prvý osmelí a prehovorí. Napokon Andrzej, ktorý

asi chcel dokázať, že je predsa len starší, vstal z kresla a riekoval:

— Veľmi sa tešíme, vaša excelencia. Nie je ľahko stať sa biskupom, treba mať aj kanonikov, aj svätého otca, aj samého monarchu za sebou.

— Tak, tak, — potvrdil biskup. — Ale ani to ešte nestačí. Treba mať aj súci rozum aj byť šlachetným človekom. Taký je váš ujec a musím povedať, že sa dobre stalo, lebo Warmia potrebuje takého vládcu, ktorý bude vzdorovať križiakom a stáť na strane Kráľovstva. No, ale to nie sú vaše starosti. To najdôležitejšie teraz pre vás je list od vášho ujca, vlastnoručne písaný synovcom, ktorý vám mám odovzdať. No, pod teraz ty, mladší, akože sa voláš, Mikuláš.

Pri týchto slovách biskup Piotr vystrel ruku s listom k Mikulášovi.

Mikuláš si sadol, nabral dych a začal čítať plynne a zreteľne latinský text:

„Nech Vás žehná svätý trojjediný boh, moji milovaní synovci. Verím a dúfam, že Vám Jeho excelencia biskup kujawský Piotr z Bnina vopred všetko povedal o mojom povýšení. Pristupujem preto rovno k veci a oznamujem svoje rozhodnutia. Ako viem od Vášho milého opatrovníka pána doktora Wodku, Andrzej tejto jesene ukončí wloclawské štúdium particulare. Odporúčam mu, aby s diplomom matku a sestru v Toruni navštívil a bezodkladne prišiel do Lidzbarku, kde ho s najväčšou pravdepodobnosťou urobím svojím sekretárom, lebo potrebujem na tomto mieste — o čom svedčí označenie samo — osobu, ktorá vie zachovať sekretá, čiže tajomstvá, osobu dôveryhodnú, žižlivú a poslušnú. Keď sa na biskupskom stolci zariadim, potom porozmýšľam a rozhodnem o ďalšom Andrzejovom osude. Mikuláš nech pokračuje v štúdiu na wloclawskej škole a želám mu, aby mal v učení naďalej také úspechy, o akých som doteraz počúval. O jeho ďalšom osude rozhodneme na budúcu jeseň. Odporúčam Vás do

ďalšej milosrdnej opatery svätého trojjediného boha.
Váš ľubiaci Vás ujec Lukasz."

Zavládlo mlčanie. Andrzej strieľal očami napravo a naľavo, pyšný, že už má zabezpečené dobré miesto. Mikuláš oči pokorne sklopil, hanbil sa vždy, keď bola reč o ňom. Páni sa žičlivo usmievali. Napokon sa ozval biskup:

— No dobre. Ďakujte bohu, že po otcovej smrti máte takého vplyvného opatrovníka. Učte sa usilovne, aby ste si zaslúžili jeho priazeň. Ty, Mikuláš, vraj sa najviac zaujímaš o hvezdárstvo?

— Áno, — priznal sa tichým hlasom.

— To je dobre. Astrológia je vec užitočná, horoskopy sú pri všetkom užitočné, podporujú každú vedu. Medicínu, politiku, ba aj teológiu. Je to umenie neobyčajne výnosné, ctihoný doktor Wodka na ňom zarobil nejeden groš.

Zasmiali sa všetci — každý ináč: biskup a Andrzej hrubo, kanonik zahanbene a Mikuláš zamyslene. Po rozhovoroch s kanonikom a magistrami a po štúdiu kníh prichádzal pomaly k záveru, že zostavovanie horoskopov nie je najvhodnejšou činnostou pre učeného človeka, a sám Wodka ich zostavoval len preto, aby uspokojoval ľudskú dotieravosť.

Zhovárali sa s biskupom ešte chvílu. Potom sa s ním rozlúčili a sami sa vrátili domov, lebo ich opatrovník sa ešte zdržal v paláci.

Mikuláš niesol v záhreni list od ujca. Pálil ho ten papier. Keď sa rozlúčil s Andrzejom, šiel pohľadať Stacha, s ktorým sa nedávno spriateliel. Musel sa s ním pozhvárať, musel sa s niekým podeliť o presihu zážitkov tohto jedného krátkeho dňa.

Stacha prichýlil doktor Wodka. Chlapec pochádzal z dediny a chcel sa učiť. Kanonik sa s ním stretol náhodou na ktorejsi ceste a priviezol ho so sebou. Ne mal nikoho blízkeho, a tak ho zapísal do školy a umiestnil v penzionáte, za čo sa mu Stach odvŕdačoval rozličnými úsluhami. Chlapci boli viac-menej v tom

istom veku a ihneď si boli sympatheticí, ba s Mikulášom sa spriateliili.

Mikuláš obehol celý dom a hospodárske staviská, až našiel Stacha v šope pri rúbaní dreva, a hned mu začal zo široka rozprávať o udalostiach dnešného dňa. Priateľ trpezlivо všetko vypočul, ale nakoniec, keď počul o biskupovi Warmie, prejavil údív, lebo sa nazdával, že tam ďaleko na severu všade vládnú križiaci.

Mikuláš mu odpovedal dlhším výkladom.

— Tam pred vekmi bývali Prusi, ľud veľmi podobný Litovcom, ktorí sa za kráľa Jagela spojili s nami. Títo Prusi boli pohania a akiste pre túto príčinu sa mazúrske kniežatá s nimi dlho nevedeli dohodnúť. Napokon sa našiel jeden, menom Konrad, ktorý priviedol rehoľu Panny Márie, aby títo rehoľní bratia obrátili pohanov na svätú vieru. Nemeckí rehoľníci s krížmi na bielych pláštoch dostali od kniežaťa Konrada chelmský kraj, aby stade podnikali misijné výpravy. Ale oni priviezli so sebou viac mečov a sekier ako krížov a ružencov. S Prusmi viedli ozajstnú vojnu, vyvražďovali ich, brali im osady a budovali strážne zámky z tehál, aby mohli vládnuť nad dobytými krajinami. U našej mamičky žije ešte pruská stareňka Wilfryda, ktorá si pamäta všetko križiacke zlo. Nie je už veľa takých v Toruni, hoci v iných pruských krajoch žijú ešte a pracujú spoločne s osadníkmi. A tito osadníci, čo nahradili vyvraždených Prusov, prišli z Mazúrska. Do miest a hradov sa nastáhovali nemeckí mešťania, aby využívali chudobu. Takto vznikol križiacky štát. Poľskí králi sa pokúšali rozdrvíť ich, kráľ Vladislav Jagelo ich porazil vo veľkej bitke pri Grunwalde, ale nič to nepomohlo. Až po dlhej, trinásťročnej vojne križiaci sa museli vzdať niektorých krajov. Vtedy sa aj Toruň dostal pod vládu poľských kráľov, aj kraje biskupa Warmie, nad ktorými teraz bude vládnuť náš ujec.

— A ty to odkiaľ všetko vieš? — zvolal ohúrený Stach a zahľadal sa s údivom na priateľa. Bolo vidieť,

že napokon uveril, že nie všade na severe vládnu križiaci.

— Viem, pravdaže viem, — chválil sa Mikuláš a pyšne sa vystrel. — Učil som sa o tom už vo svätojánskej škole v Toruni. A aj doma som sa o tom veľa napočúval, lebo náš starý otec bojoval proti križiakom. Videl som v našom meste na vlastné oči samého kráľa.

— Na vlastné oči? — čudoval sa znova Stach.

— Pravdaže.

A Mikuláš začal rozprávať, ako to bolo.

— Milostivo nám panujúci kráľ Kazimír Jagelo prišiel do Toruňa, lebo sa riešili nejaké veci okolo Warmie, a aj kvôli tým križiakom, ktorí kedysi vládli nad Toruňom. Jeden z bakalárov nám o tom rozprával v škole. Nuž tak prišiel náš kráľ Kazimír do Toruňa. Bolo to okolo Troch kráľov, sneh sa sypal niekoľko dní a mestskí sluhovia nestihli očistiť ulice, preto ich prikryli smrekovými vetvami. Pri kostole sv. Jána postavili nádherný trón zo samého aksamietu a zlata. Na šfastie pri kráľovom príchode sa nebo vyjasnilo a prestalo snežiť. Bartlomej Gertner, muž mojej sestry Kasie, už od včasrána vyobliekaný, odišiel na mestský dom. Ja s mamičkou a Andrzej s Kasiou sme sa zamiešali do zástupu. Bolo počuť len vratu, prehlušovanú vyzváňaním zvonov a dupotom konských kopty. Potom sme videli prichádzat na koňoch veľa ryttierov v blýskavom brnení a s pestrofarebnými chocholmi. Zneli prenikavo trúby. Najjasnejší pán bol tiež v brnení a bol by vyzeral ako hociktorý iný ryttier, keby nebol mal cez plece prehodený kožušinový plášť a keby jeho koňa neboli viedli za zlaté ohlávkky dve vyparádené pážatá.

Sedeli v drevárni dlho, už sa zotmelo; Stach chcel vedieť, čo Mikuláš videl a počul v Toruni. Nabádal ho otázkami, a len čo skončil o jednom, dožadoval sa ďalsieho.

— A na tú trinástročnú vojnu sa pamätaš? — opýtal sa a líca mu až tak horeli.

— Kdeže by! — zasmial sa Mikuláš. — Skončila sa niekoľko rokov pred mojím narodením. Ale dodnes ostali rozvaliny zámku, ktorého zničením sa tá vojna začala. V ňom bývali rehoľní vládcovia. Torunskí mešťania ho dobyli a križiacku posádku zajali a odviedli na mestský dom. Rumovisko neodstránili a môj otec to vysvetľoval tým, že ho nechali naschvál, aby ľudia nezabudli na nedávny križiacky útlak. Hrali sme sa v tých rozvalinách, boli v nich všeljaké skryše, a nikto z nás detí nemyslel už na to, akí utláčelia v ňom bývali a aký veľký význam mal útok torunských mešťanov na vládcov v rehoľných habitoch. Vtedy vraj v istú noc zapálili ohne na vežiach mestských murov, ktorým odpovedali vzdialené ohne. Bolo to znamenie sprisahancov, ku ktorým patril aj môj starý otec. Na rozkaz vodcov z Toruňa vzbíklo v celom kraji ozbrojené povstanie. Križiaci v zámku vyvesili bielu zástavu a vzdali sa. Keď ich viedli na mestský dom, dav ich chcel pobiť, mestskí strážníci ich museli brániť. Eud sa preto pomstil aspoň na muroch a v záchrane hnevu ich obrátil na trosky. Ale križiacka moc sa rozpadla na prach až po trinástich rokoch vojny, len potom zavládol v meste pokoj. O ten pokoj musel sám veľký križiacky majster na torunskom mestskom dome prosiť, pokoriač sa pred víťazmi.

— Proti križiakom teda bojoval aj tvoj starý otec? — zvolal vzrušený Stach.

— Bojoval, — potvrdil Mikuláš. — Volal sa Lukasz, ako ten ujec, čo sa teraz stal biskupom. Starý otec bol jeho i mojej mamy otcom, ktorá je biskupovou sestrou — rodená Waczenrodeová. Nuž a starý otec . . .

— Ešte žije?

— Nie, zomrel už dávno. Bol v Toruni predsedom súdnej stolice, ľudia si ho veľmi vážili. Stal sa členom

Pruského spolku, ktorý sa poddal vláde najjasnejšieho pána kráľa Kazimíra. Vtedy sa začala tá trinásťročná vojna. Nášho starého otca ranilo pri Lasine. A celý svoj majetok dal na vojnu. Nedôčkal sa však, neborák, víťazstva; nemohol viesť pokojný život v Toruni, oslobodenom už od križiakov. Napokon ešte padol do nemilosti najjasnejšieho Kazimíra Jagela, lebo tá vojna bola pre neho príliš pomalá, a kráľ sa urazil, že ho Waczenrode súril. A starý otec to predsa robil z horlivosti. A kráľa mal rád. Preto zomrel od zármutku.

— To nie je možné! — vykrikol Staszek. — Taký mestský pán a aký mal fažký život! Z toho vidieť, že celá vaša rodina pochádza z Toruňa, — nabádal Mikuláša k ďalšiemu rozprávaniu.

— Nie, — odpovedal Mikuláš. — Z Toruňa pochádza rodina Waczenrodeovcov, čiže rodina našej matky. Predkovia môjho otca — blahej pamäti — pochádzajú z dediny Koperniki v Sliezsku a potom bývali vo Vratislavi dovtedy, kým sa nepresťahovali do Krakova. Tam sa môj otec, Mikuláš ako ja, vyučil kupeckému remeslu. A počas tej vojny s križiakmi začal mestám, oslobodeným spod križiackeho poddanstva, dodávať tovar. Často prichádzal z Krakova do Toruňa, až sa v ňom napokon usadil.

— To znamená, že aj tvoj otec sa zaslúžil o víťazstvo nad križiakmi, hoci nie mečom.

— To je pravda, — potvrdil Mikuláš pyšne. — A keby si vedel, ako ujo Lukasz nenávidí križiakov. Spomínam si na tie dni, keď prišiel do Toruňa po smrti nášho otca. Mal už vtedy niekoľko kanonií a iných úradov, vraj bol svojho času aj rektorm svätojánskej školy, kde sme chodili s Andrzejom v Toruni. Lebo ujec venoval hodný kus života štúdiu, učil sa v Krakove, v Kolíne, v Bologni i v samom Ríme, v blízkosti svätého otca. Naostatok slúžil pri jeho excelencii hnezdnianskem arcibiskupovi Zbigniewovi Oleśnickom.

— No a teraz sa sám stal biskupom.

— Veru áno, stal.

Zamysleli sa. A tak ich našiel v drevársni doktor Wodka. Pozrel na jedného aj druhého, potom na hŕbu nakálaného dreva, pokýval hlavou a napokon povedal:

— A ktorý to z vás odoberá prácu služobníctvu? Vidím, že ste našli záľubu aj v práci určenej sluhom, aj na miestach, ktoré skôr sliepkam pristanú. Nečakal som to od biskupského synovca. A teba, Stach, ešte vymknú!

Vyskočili na rovné nohy. Medzitým sa aj kanonik pobral ku kúrii a tak Mikuláš kráčal za ním, stále ešte s ujcovým listom v ruke. Dobehol majstra a viac z vnútornej potreby ako zo snahy upokojiť ho povedal hlasom tichým, ale slávnostným:

— Sľubujem vám, že odteraz sa ešte usilovnejsie budem venovať školským náukám. Možno sa vyrovnám ujcovi... ak je to vôbec možné...

— Možné, — ubezpečil ho doktor krátko, zastal, zaklonil hlavu a zahľadel sa na hviezdy.

Mikuláš podla jeho príkladu obrátil pohľad k oblohe. Iskrila sa hviezdami a spoza obzoru práve vychádzal mesiac.